Sendt med e-post til postmottak@fad.dep.no

Fornyings- administrasjons-og kirkedepartementet
PB 8004 Dep
0030 Dep

Deres ref.: 13/142 Oslo 22.4.2013

Høring *Hindre for digitalverdiskaping*

Vi viser til departementets høringsbrev av 17.januar .

Norsk Oversetterforening(NO) Norsk barne- og ungdomsbokforfattere (NBU) og Norske Dramatikeres Forbund (NDF) avgir felles høringssvar.
Vi har konsentrert oss om del 4 og del 5 og kommenterer det vi opplever som mangelfull kunnskap på sentrale felt som angår våre medlemmer, spesielt på det opphavsrettslige feltet men også på den delen som drøfter innholdsnæringene og da spesielt 5.2 Bokbransjen

Del 4 – Immaterielle rettigheter

1. Innledning
Vi vil i det følgende knytte noen kommentarer til utvalgets vurderinger av immaterielle rettigheter, nærmere bestemt opphavsrett, som er den delen av immaterialretten som har betydning for NOs, NBUs og Dramatikerforbundets medlemmer. For enkelhets skyld benyttes *litterære verk* om de verk våre medlemmer har rettigheter til, herunder dramatiske verk.
En av åndsverklovens hovedutfordringer er at den skal balansere flere hensyn. Dette gjelder for det første forholdet mellom opphavsmann og de som ønsker å utgi eller på annen måte utnytte opphavsmannens prestasjoner kommersielt, i det følgende omtalt som tjenesteleverandører (pkt. 2 nedenfor). For det annet gjelder det forholdet mellom rettighetshavere og forbrukerne (pkt. 3 nedenfor).
Utvalget tar til orde for en "rebalansering" av opphavsretten, til fordel for forbrukere og tjenesteleverandører. Vi er grunnleggende uenig i utvalgets premiss om at den senere tids utvikling på opphavsrettens område i urimelig utstrekning har favorisert opphavsmannen. Endringene (herunder regjeringens forslag om styrking av opphavsmennenes mulighet for å forfølge opphavsrettskrenkelser, Prop. 65 L 2012-2013) er snarere resultat av et arbeid for å balansere opphavsmennenes interesser mot den rivende teknologiske utviklingen som har stilt en rekke opphavsmannsgrupper og deres samarbeidspartnere tilnærmet rettighetsløse, bl. a. når det gjelder håndhevelse og ivaretakelse av sine rettigheter.

2. Opphavsmann – tjenesteleverandør

Som også påpekt i Kopinors høringsuttalelse ser utvalget primært på interessekonflikten mellom distributører og teknologiselskaper på den ene siden og opphavsmenn på den andre, og legger i det vesentlige den førstnevnte gruppens interesser og behov til grunn. Opphavsrett, og dagens systemer for forvaltning av denne, omtales gjennomgående som et *hinder* for "digital verdiskapning".

Utvalgets drøftelser er etter vår oppfatning på flere områder unyanserte og preget av synsing. Flere av forslagene til tiltak er lite konkrete, og etterlater for det meste til videre utredningsarbeid å komme frem til hva som konkret bør gjøres. Vi vil i det følgende kommentere enkelte av utvalgets forslag knyttet til hhv. kollektiv rettighetsforvaltning (pkt. 2.1) og vernetid (2.2). Videre ønsker vi å peke på forhold som ikke er berørt av utvalget, men som etter vårt syn har betydning for utviklingen av digitale tjenester. Vi vil også peke på forslag til konkrete løsninger på enkelte slike utfordringer (2.3).

2.1 Kollektiv rettighetsforvaltning

Vi ser for det første et behov for å påpeke den betydelige forskjell som er mellom forvaltningen av rettigheter på hhv. litteratur-, film- og musikkområdet. Kopinor og Norwaco lisensierer ulike former for sekundærbruk på vegne av rettighetshavere til litterære verk som det ikke er hensiktsmessig at rettighetshaverne forvalter selv. Dette til forskjell fra forvaltningen på musikkområdet, hvor organisasjonene nettopp forvalter også en rekke typer primærbruk innen både fremføring og lydfesting. Denne mildt sagt betydelige nyansen må tas med i betraktning både når man forsøker å identifisere utfordringer ved dagens klareringsregimer og foreslå endringer. Imidlertid er dette noe utvalget overhodet ikke tar hensyn til.

Vi skal unnlate å kommentere spørsmål knyttet til forvaltning av musikkrettigheter, utover å uttrykke sterk tvil med hensyn til om "utfordringene knyttet til ... nye verkstyper og distribusjonsmetode[r]" vil kunne løses innenfor rammene av Norges internasjonale forpliktelser på opphavsrettsområdet ved innføring av en tvangslisens (rapporten pkt. 4.6).

Vi vil imidlertid påpeke at utvalget ikke synes å identifisere noen konkrete problemer knyttet til forvaltningen av rettigheter til litterære verk. Vi kan for så vidt slutte oss til et slikt "funn", men vil for oversiktens skyld vise til at Kopinors kopieringsavtaler med brukere inneholder en klausul om at avtalene ikke skal praktiseres slik at de går utover opphavsmannens egen utnyttelse, eventuelt den opphavsmannen har avtale med, typisk et forlag. Dette utgjør en viktig grense for den avtalelisensbaserte kopieringen, idet den hindrer at hhv. Kopinor og opphavsmannen "tråkker hverandre på tærne", og at Kopinor således blir en konkurrent til, og dermed et hinder for, utvikling av nye, digitale tjenester i opphavsmannens egen regi.

For øvrig slutter vi oss til Kopinors høringsuttalelse på dette punktet.

2.2 Vernetid

Et annet element i utvalgets forslag til "rebalansering" av opphavsretten gjelder vernetid. Etter vår oppfatning bør en slik diskusjon for det første føres innenfor rammene av hva som er mulig ut fra de internasjonale forpliktelsen som i dag gjelder for Norge, herunder Bernkonvensjonen. Vi er under enhver omstendighet ikke enig i at vernetid utgjør et slikt hinder for verdiskapning som utvalget anfører; Riktignok er vernetid til hinder for *fri* utnyttelse, men at vernetid skulle være et hinder for utvikling av digitale tjenester er etter vårt syn like uriktig som utvalgets påstand om at opphavsrettslig vern som sådan utgjør et slikt hinder.

2.3 Andre forhold

Kulturdepartementet har varslet en omfattende revisjon av gjeldende åndsverklov. Revisjonen vil forhåpentligvis omfatte også de bestemmelser som regulerer forholdet mellom opphavsmann og tjenesteleverandør. I påvente av et slikt forslag benytter vi anledningen til å vise til at det i Sverige i 2011 ble lagt frem forslag til en revidert utgave av den svenske *upphovsrättslagen* (SOU 2011:32). De største innholdsmessige endringene finner man nettopp i de bestemmelsene som gjelder forholdet mellom opphavsmann og utgiver. Vi vil i det følgende få peke på noen av disse forslagene, som vi anser både som langt mer konkrete og mer hensiktsmessige for å stimulere utviklingen av digitale tjenester enn de som antydes i Digitutvalgets rapport. For en detaljert redegjørelse av innholdet i de punktene vi fremhever her vises til det svenske forslaget.

- En overordnet betraktning i det svenske forslaget er at lovgiver "*ska sträva efter varaktiga och flexibla lösningar som återspeglar den upphovsrättsliga marknaden och innebär rimliga möjligheter för upphovsmännen att hävda sina rättigheter samtidigt som övriga berättigade intressen tillgodoses.*" Vi stiller oss bak et slikt synspunkt, som for så vidt rommer en slik balanse-tankegang som vi finner hos utvalget.
- Forslaget inneholder for det første en klargjøring av det opphavsrettslige "*spesialitetsprinsippet*", en tolkingsregel som i praksis sikrer at opphavsmennene ikke gir fra seg større rettigheter enn det som klart følger av avtalen. Prinsippet, men i en litt mer uklar form, finnes også i norsk rett, og har vist seg svært nyttig der det er uenighet om en avtale omfatter nye utgivelsesformer som har oppstått etter at avtalen ble inngått. Anvendelse av dette prinsippet vil klargjøre hvilke rettigheter opphavsmannen sitter på til enhver tid, og sette ham i stand til å utnytte disse på egen hånd eller gjennom samarbeidspartnere.
- Videre foreslås det innført en generell regel som pålegger den som har fått eksklusiv bruksrett til et åndsverk en *plikt* til å utnytte denne retten innen rimelig tid (5 år i forslaget). En slik regel har vi i Norge i dag, men bare for forlagsavtaler. Det er grunn til å tro at man ved å gjøre en slik regel gjeldende overfor også film- og plateutgivere mm. vil skape et insentiv for disse utgiverne til mer effektiv utnyttelse av rettigheter de har fått overført til seg.
- Etter det svenske forslaget skal opphavsmannen videre gis rett til et *rimelig vederlag* ved overdragelse av opphavsrett til noen som har til hensikt å utnytte verket i kommersielt øyemed. Vi anser at en tilsvarende regel i Norge vil bidra sterkt til å løse opp i forhandlinger om vederlag for digital utnyttelse av verk.
- Enn videre foreslås det å lovfeste den hittil ulovfestede regel (som også gjelder i Norge) om at opphavsretten til verk som skapes i ansettelsesforhold går over til arbeidsgiver i den utstrekning det er naturlig ut fra formålet med ansettelsen. Selv om et slikt forslag nok vil skape debatt bl. a. i universitets- og høgskolemiljøet, vil en slik uttrykkelig regel bidra til å skape klarhet på et område som i mange år har vært preget av uklarhet og tvil, og medføre at vitenskapelige og akademiske arbeider publiseres raskere.

Det svenske forslaget inneholder også en rekke annet, bl. a. en utvidelse av bibliotekenes og museenes adgang til å digitalisere innholdet i deres samlinger og gjøre dette tilgjengelig på internett. Vi oppfordrer departementet til å gjøre seg kjent også med dette.

3. Opphavsmann – forbruker

Når det gjelder Digitutvalgets forslag om å lovfeste åndsverklovens låneregler (rapporten pkt. 4.8), må dette bero på en inkurie, ettersom disse reglene jo nettopp er lovfestet i åndsverkloven. Imidlertid er det et spørsmål om reglene bør gjøres ufravikelige til fordel for

forbrukeren, eller om opphavsmannen i enkelte tilfeller bør kunne begrense forbrukernes utøvelse av disse rettighetene, f. eks. retten til å ta kopier til privat bruk, for å begrense mulighetene for ulovlig videresprednin. Fra et overordnet perspektiv handler dette om å gi forbrukerbeskyttelse på opphavsrettens område. Som departementet antakelig er kjent med, er dette spørsmål som EU-kommisjonen arbeidet med i flere år på 2000-tallet, men som man på et tidspunkt oppga på grunn av de store legislative utfordringene det skapte. Uten en endring av fellesskapsretten, er vi av den klare oppfatning at man på nasjonalt nivå har små muligheter til å innføre ufravikelighet utover det som gjelder i dag.

Del 5 Kulturelt innhold

5.2 Bokbransjen.

Ved gjennomlesing av utredningen ser vi at den i liten grad drøfter digital verdiskapning, men at det mer dreier seg om verdiutnytting av åndsverk.
I innledningen til kapittel 5.2, som omtaler bokbransjen, vises det til at bransjen over tid har fått støtte- og særordninger som bidrar til å gjøre bransjen levedyktig. Dette er i og for seg riktig, men når det i samme avsnitt vises til at disse ordningene sementerer dagens system , er det grunn til å påpeke at innkjøpsordningene for litteratur og støtteordninger for bokutgivelser ikke er til for å bevare forlag og bokhandlere; disse ordningene er språk- og kulturpolitiske.
Mange av de spørsmålene som Digitutvalget tar opp, er grundig belyst gjennom de to utredningene om bokbransjen som var til høring våren 2012, høringen om boklov 2013 og organisasjonenes høringsuttalelser til disse.
Utvalget tar også opp problemstillinger omkring eierskap og vertikal integrasjon.
Vi har sett med bekymring på utviklingen i land uten boklov, hvor forlag og bokkjeder har et tett samarbeid basert på eierskap, og hvor små forlag ikke har noen mulighet til å få sine bøker ut i butikkene. En boklov med bestemmelser om leveringsplikt og ikke-diskrimineringsprinsipp vil hindre en slik utvikling. Så lenge boklovens formål er kulturpolitisk, mener vi at slike bestemmelser kan bare kan forsvares men er en forutsetning for rettferdig konkurranse mellom små og store aktører på bokmarkedet. Et fungerende bokmarked er avhengig av at alle bøker er tilgjenglige til like vilkår i alle butikker. Man kan selvsagt dele en bekymring for at forlagene lar være å gi ut e-bøker for ikke å skade salget gjennom sine egne bokkjeder, men vi har til nå ikke sett noen forhold som gir grunnlag for en slik bekymring.
I underpunktet hvor litteratur- og språkpolitiske mål drøftes, viser utvalget til at dagens innkjøpsordninger har en generell natur som like gjerne stimulerer verker av lavere litterær verdi, og tilføyer at den ikke muliggjør støtte for nye litterære former som ikke bygger på boken som distribusjonskanal. Det nevnes ikke her at de ulike innkjøpsordningene som Kulturrådet har, opererer med vurderingsutvalg som avgjør om det foreliggende verket har gode nok litterære kvaliteter eller ikke. At ordningen er "ikke-selektiv" er derfor ikke helt riktig, den er bare ikke-selektiv innenfor fastsatt kvalitetsnivå.
Det vises også til ordninger for arbeidsstipend og garantiinntekter, at disse reduserer risikoen ved å satse på forfatteryrket, og at slike ordninger "kan forlenge og forsterke eksisterende trender fremfor å stimulere fremvekst av nye".
Som kjent er ordningen med garantiinntekter avviklet, det gis ikke nye slike. Statlige stipender blir tildelt etter søknad, og søkerne blir vurdert av en sakkyndig komité som avgjør søknadene etter litterære kvaliteter. Slik vi ser det, sikrer denne ordningen en stor rotasjon av hvem som får stipender, og sørger for at nye forfatterskap blir støttet. En del av stipendene er også øremerket yngre, uetablerte forfattere. Vi kan ikke se noen grunn til at forfatterskap som publiseres på nye teknologiske plattformer skal ha særrettigheter.

Det påpekes også at dagens innretting av virkemidler bidrar til å fremme papirbøker, og dermed er en ulempe for digitale produkter.
Det er ikke plattformen som er det avgjørende, men forfatterskapet og kvaliteten på det litterære innholdet. Om det utgis på papir eller ikke er uten betydning,
Vi vil med styrke hevde at det må være de litterære kvalitetene som avgjør om ei bok og et forfatterskap støttes, og ikke hvordan det ferdige verket tenkes solgt til sluttbruker/leser.
Således føler vi også at "Digital verdiutnytting eller sekundærbruk" er mer treffende for det Digitutvalget drøfter i det som dreier seg om bokbransjen. Det skapes ikke flere verdier om bøker som kun gis ut som e-bøker i en eller annen form (ref. henvisningen til SOU 2012:65) får særlige støtteordninger, heller ikke om disse går på bekostning av den tradisjonelle papirboka.
I plansje 5.3 vises næringskjeden i norsk bokbransje. Det er grunn til å minne om ikke alle bøker går via et forlag til distribusjonsapparatet. Mange bøker produseres og trykkes av forfatter selv eller for forfatters regning, Disse distribueres også ofte direkte til bokhandel eller sluttkunde uten mellomledd. Det er ikke slik at elektroniske bøker er de eneste som kan utgis uten hjelp av redaktør, konsulent og språkvasker. Det er heller ikke gitt at disse bøkene ikke må markedsføres og selges inn til forhandlerleddet.
I sin utredning tar heller ikke Digitutvalget hensyn til at utlån av e-bøker gjennom norske bibliotek faktisk finner sted.
I sin oppsummering av bokkbransjen i punkt 5.2.5 skriver utvalget de "mener det er grunn til å stoppe opp ved hvorvidt maktstrukturene i den norske bokbransjen er et gode for den digitaliserte og digitalt fødte litteraturen". Vi mener at dette er et umulig utsagn. For det første: Litteratur fødes aldri digitalt, litteratur er åndsverk skapt av en levende forfatter og skrives ned, med eller uten digitale hjelpemidler.
Litteratur er til for leseren. Gjennom den bevares og utvikles det norske skriftspråket og den norske fortellertradisjonen, og det vil være helt normalt at litteratur nå utgis på nye plattformer, som e-bøker på lesebrett til bildebøker som app, og vi ønsker gjerne nye utgivere av bøker velkommen. Men vi er opptatt av at de spillereglene for bransjen som den varslede bokloven legger opp til blir fulgt og at man fortsatt følger prinsippet om at bransjen er til for litteraturen og leseren og ikke motsatt, slik det til tider kan virke som Digitutvalget ønsker.

Konklusjon
Høringsinstansene er bedt om å … identifisere og kartlegge barrierer mot digital tjenesteutvikling... Vår oppfatning er at utredningen i liten grad drøfter digital verdiskapning, men at den har fokus verdiutnytting av åndsverk og at det er distributørenes og tjenesteutviklernes behov som legges til grunn. Dette hindrer en konstruktiv dialog mellom aktørene på feltet og skaper ikke plattform for mulighetene som er til stede - gjennom lovverk og gjennom de litteraturpolitiske virkemidlene nettopp for digital verdiskaping.

Med hilsen

Norsk oversetterforening

Norske Dramatikeres Forbund

Norske Barne- og Ungdomsbokforfattere